

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антологія краєзнавства Полтавщини. Науково-методичний посібник. / За ред. П. І. Матвієнка. Полтава. ПО ІППО, 2002. – 316 с.
2. Архаїчні мотиви в орнаменті народної вишивки Поділля // V-ті Гончарівські читання. – Київ, 1998. – С. 43–44.
3. Вишивка Тернопільщини // Народна творчість та етнографія. – 1987. – № 4. – С. 78.
4. Перлини народного мистецтва. Опіштя. Решетилівка. К. : Мистецтво – 1972. – 95 с.
5. Полтавська область: природа, населення, господарство. За ред. К.О. Маца. / Полтава. : Полтавський літератор, 1998. – 336 с.
6. Фурман В. С. Полтавські самоцвіти: Фотонарис. — Х.: Прапор, 1982. – 46 с.
7. Українська радянська енциклопедія. Т. 8. Київ. : Головна редакція УРЕ. 1982. – 527 с.

Марина Бережна
(Полтава, Україна)

ТРАДИЦІЙНИЙ КРІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВАНКИ

Вишиті сорочки – це давня традиція, повна глибокого змісту. Це символ краси і чистоти, майстерності і естетичного смаку, святковості. Здавна вишитій сорочці приписувалася чарівна сила. У народних обрядах, звичаях та повір'ях вишита сорочка слугує оберегом. Сорочка часто розглядається як двійник людини, що її носить. Сорочка найближча до тіла і її шили, вишивали, носили так, щоб не порушувати давніх звичаїв. Як почати дівчині вишивати милому сорочку, щоб він ніколи не розлучався з нею? Як вишити сорочку, щоб вона була захисницею здоров'я? Який знак-символ розмістити на рукаві, манжетах, комірі, щоб оберігати руку, благословити її силу до праці? – Це глибинна народна мудрість, затаєна у вишитому узорі.

Крій є основним в класифікації вишитих українських сорочок. В еволюції крою вишитих сорочок чітко відображені такі народні принципи створення одягу: раціональність, функціональність, знаковість, технічність, та спадкоємність традицій. [6, 54-61]

Основними видами крою українських вишитих сорочок є: тунікоподібна вишиванка, сорочка з плечовими вставками, вишита сорочка з суцільно-кроєним рукавом та вишиванка на кокетці. У різних областях України вирізняється своя специфіка крою вишитих сорочок. Зокрема це стосується таких елементів крою сорочок як: спосіб з'єднання рукавів і плечових вставок із основою; форма і розмір рукавів, плечових вставок та клинців; спосіб призбирування горловини та кінців рукавів; оформлення манжетів та коміра; горизонтальний чи вертикальний викрій основи вишитої сорочки.

Найбільш архаїчний – тунікоподібний – крій вишитої сорочки притаманний переважно чоловічим сорочкам. Кроят тунікоподібну сорочку з одного суцільного, перегнутого поперек полотнища-основи, до якої

пришиваються два рукави. Рукави також кроють з поздовжньо перегнутих полотнищ. Нижче рукавів до основи пришивались бочки (шириною у половину полотна) та вставки під пахвами, так звані ластки. По середині перегину основи вирізується горловина та робиться глибокий розріз.

Еволюційним продовженням тунікоподібного крою є, відома ще праслов'янам, сорочка з плечовими вставками. Такий тип крою переважає у жіночих вишитих сорочках. Плечові вставки (плічки або полики) – це прямокутні або трапецієподібні куски полотна, що вшиваються між передньою та задньою частинами основи або по пітканню основи вишитої сорочки. Часто можна зустріти обидва вказаних способи, але сорочка зі вставками, що вшиті по основі є специфічно українським способом крою.

З допомогою вставок розширюється плечова частина вишитої сорочки та створюється можливість зробити рукави та горловину об'ємнішими. Рукави у даному типі крою, як правило призбирують. Ширина вставки дорівнює або половині, або всій ширині полотна. У першому випадку вставка із рукавом вшивається як до основи, так і до її піткання, у другому випадку – тільки до основи. До вставки рукав пришивається і призбирується, або закладається у невеличкі збори, що додають об'єму.

Сорочки з пришитими по пітканню вставками переважали на Поліссі. У таких поліських вишитих сорочках рукави приєднуються до основи під прямим кутом, як і в тунікоподібних сорочках.

Наддніпрянщині, Київщині, Вінниччині, Житомирщині притаманні вишиті сорочки зі вставкою, пришитою до основи. Щоб створити особливу об'ємність верхньої частини сорочки, вишиванку кроїли по всій ширині полотна, а рукав – у півтора полотнища і призбирували біля вставки.

На Поділлі вставка вишитої сорочки була досить довгою. Рукав був вузький і пришивався до вставки не призбираним. Таким чином сорочка ставала менш об'ємною у плечах, а форма таких сорочок вирізняється шириною і довжиною вставки та шириною рукава. [7, 82 – 85]

Вишиті сорочки з суцільно-кроєним рукавом бувають у двох варіантах. У першому варіанті верхня частина рукава має форму вставки, а рукав пришивається або до піткання, або до основи. Такий тип вишиванок можна зустріти в тих же областях України де і поширені вишиті сорочки зі вставкою.

У другому варіанті рукав пришивається тільки до основи та призбирується по всій ширині разом із горловиною. Рукав може бути вужчим або ширшим (у півтора полотнища). Рукав у півтора полотнища притаманний Полтавським вишитим сорочкам і є найширшим в Україні. З допомогою розміру ласток створюється об'єм верхньої частини вишитої сорочки. Чим ширший рукав – тим менша ластка.

У вишитих сорочках лемків та бойків зустрічаються й інші варіанти суцільно-кроєного рукава: рукав у плечовій частині робився менш об'ємним завдяки ластці пришитій разом з рукавом до основи і підрізаній на ньому; зверху основа збиралась у невеличкі збори. Такий спосіб крою, що суттєво

впливав на форму вишитої сорочки не практичний, але цікавий як художній прийом.

Пізнім явищем еволюції сорочок є вишита сорочка на кокетці. Такий крій притаманний чоловічим та жіночим сорочкам у південних та центральних областях України. Крій сорочки на кокетці - продовження традиційного крою вишитих сорочок зі плечовими вставками, пришитими до підкання.

Конструктивне вирішення основи такої вишитої сорочки простіше, порівняно із кроєм сорочок з плечовою вставкою і залежить від кількості полотнищ. Кількість полотнищ залежить від ширини полотна, як правило від трьох до шести. Полотнища розташовуються симетрично або асиметрично відносно центру фігури. Вишита сорочка мала об'єм 140–145 см, а довжина була така, що поділ обов'язково виглядав. На Чернігівщини носили найдовші вишиті сорочки.

Стан вишитої сорочки на кокетці може бути відрізним – так звана, сорочка до підтички або суцільним – традиційна додільна сорочка. Сорочка з відрізним станом зшивається з двох частин. Верхня шилася з якіснішого полотна, а нижня з гіршого, бо швидше зношувалась.

Вишиті сорочки, пошиті з двох частин з'явилися пізніше і характерні лише для повсякденного одягу. Такі сорочки виникли суто практичних міркувань, як простий спосіб крою. За традицією, святкові чи обрядові вишиті сорочки обов'язково повинні бути додільними.

Вишиті сорочки мають численні варіанти крою, орнаментації та колористики у різних областях України. Вишиванки слугують одному або одночасно декільком призначенням. Відрізняють багато оформлені святкові вишиті сорочки, стриманіші – ритуальні чи обрядові та повсякденні. Білий колір вишитих сорочок – це загальнослов'янська прадавня традиція і є своєрідним естетичним еталоном традиційної української вишитої сорочки.

Є ще різновиди українських традиційних вишиванок. Сорочки без «установок» мають суцільні рукава, зшиті паралельно до станка сорочки «по основі». Верхній край рукава призбируються із станком, утворюючи шийний викот. Між станком і рукавом вставляли квадратний шматок полотна – ластку, щоб зручно підіймати руки. [1, 30-35]

Сорочки «з уставками» має вставлене полик-плічко, що з'єднує передню і задню частину сорочки та призбирується коло шиї разом із станком. Рукава вшиваються під прямим кутом до станка «по підканняю», з'єднуються з уставками дрібними складками, зібраними в кілька рядків - «пухлики». Це стягувальна техніка застосовується при з'єднанні «установки» з рукавом, а також при оздобленні низу рукава і краю горловини. Вишивка, зазвичай, кладеться на уставку, рукав і поділ.

Сорочка з «кокеткою» з'явилася в середині ХХ століття, під впливом міської моди. Кокетка викроюється на ширину спинки, до неї пришиваються переднє та заднє полотнище. Ці сорочки мають короткі або $\frac{3}{4}$ рукава.

Чоловічі сорочки за кроєм двох типів: тунікоподібні та «чумачка».

Тунікоподібна сорочка викроювалась із широкого полотна, перегнутого вдвоє, на якому робили отвір для шиї та пазухи. До перегнутого станка пришивали рукава. В деяких сорочках рукав призбирався до манжету. Комір – «стійка» або відкладний. Розріз пазухи посередині, оздоблений вишивкою або нашитою манішкою. Залежно від ширини манішки зміщувався вліво і розріз пазухи. Всі сорочки з манішкою зі стоячим коміром.

Сорочка «чумачка» кроїлася з перегнутого шматка полотна, до якого з обох боків додавалися чотирикутні «бочкі». Їх пришивали разом із рукавами до станка, не додаючи ластки. Шви, зазвичай, були декоративні, виріз для шиї обводився обшивкою. Доволі широкою вишивкою оздоблювали пазуху та манжет рукава. Залежно від ширини манішки зміщувався ліворуч і розріз пазухи. Всі сорочки з манішкою із стоячим коміром. [3, 45-48]

Відмінною ознакою регіональних сорочок є, так звана, Наддніпрянська вишивка. Техніка переважає хрест, а також використовується лічильна гладь настилування, виколювання, вирізування, мережка. Вишивка виконана червоними, чорними, синіми, жовтими нитками. При оздобленні чоловічих сорочок, крім червоних-чорних, використані нитки інших кольорів та відтінків. Вишивка розміщувалася на грудях, плечах, комірці, рукавах, подолі. В давні часи орнамент мав не тільки естетичну функцію, але і обрядову, магічну, чим і можна пояснити розміщення візерунків на певних частинах сорочки. Кожна вишита сорочка з колекції має свою неповторну композицію. При оздобленні жіночих сорочок найчастіше використовується рослинний орнамент. Орнаментальна композиція вишивки рукава складається з двох частин: орнаментация «уставка» (полика) і основної частини рукава. Якщо ж рукав суцільний, то вишивка часто імітувала уставку. На «уставках» узор розташовувався поперек рукава у вигляді ширшої чи вузкої смуги. На основній частині рукава узори розміщувалися кількома поздовжніми рядами або компонувалися в шаховому порядку. Улюблені мотиви: троянда, полуниця, виноград. Трапляються зображення лілій та інших багатопелюсткових квітів. Троянди поєднуються у букетики або використано мотив «вазону». Маленькі квіточки, листочки, пуп'янки, вусики винограду, гілочки вміло поєднані у вишитих композиціях. Певною мірою слід відзначити спів співпадання композиції в рушниковій вишивці та вишивці жіночих сорочок. На деяких сорочках включені у вишитій композиції птахи, метелики.

Жіночі вишиванки відрізняються великою кількістю кольорів та орнаментів. Історично, для кожного регіону був притаманний певний їх набір, і часто кольорова гамма змінювалась навіть в межах одного регіону. Сьогодні, в час глобалізації суспільства територіальні відмінності практично стерлися. Та й символічності кольорів та узорів, які використовуються на вишиванці, теж надають значно меншого значення ніж раніше.

Колись знання про те, як правильно оздоблювати вишиванку передавались від матері до дочки. Окремі узори були на поликах, комірцях, на підточці. Зараз багато цих знань втрачено, на їх місце прийшли

здогадки, надумування та перекручування. Але все ж, дещо нам відомо. Традиційно жіночими узорами вважаються різного роду хвильки, зубці, діагональні разки, квадрати, пружки, прямі хрести, квіти та квіткові розетки. На відміну від чоловічої сорочки, в якій оздоблювали комірець та груди, жіноча вишиванка вишивається на рукавах, подолі, пазухах та комірцях, рідше на грудях. Суто жіночою технікою вишивання є вишивання гладдю. Інколи у сучасних вишиванках використовується і вишивання бісером та мереживом. Загалом, із близько сотні різних технік вишивання які були відомі нашим предкам, зараз найбільш поширеними є хрестик, гладь та мереживо. [2, 230-242]

Українська культура вбрання була різноманітною, багатобарвною та привабливою, щоб це твердження не було голослівним ми обрали спосіб реконструкції регіональних комплексів вбрання на основі автентичних речей.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Васіна З. О. *Український літопис вбрання: [книга-альбом]* / З.О. Васіна. – К. : Мистецтво, 2003–2006. – Т. 2: XIII – початок XX ст.: наук.-худож. реконструкції. – 2006. – 448 с.
2. Воронай О. *Звичайі нашого народу: етнографічний нарис* / О. Воронай. – К.: Велес, 2005. – 528 с.
3. Гайова Є. *Полтавська сорочка. – Народне мистецтво* / Є. Гайова. – 2003. – № 1–2. – С. 42–43.
4. Кобарець Т. О. *Історія українського костюма. Надія на ренесанс* / Т.О. Ніколаєва. – К. : Дніпро, 2005. – 320 с.
5. Ніколаєва Т.О. *Український костюм. Надія на ренесанс* / Т.О. Ніколаєва – К. : Дніпро, 2005. – 320 с.: іл.
6. Стамеров К.К. *Нариси з історії костюмів* / К.К. Стамеров, Худож. М.Н. Грох. – К.: Мистецтво, 2007. – 432с.: іл.
7. Глушко М.С., Горинь Г.Й. *Українське народознавство: навч. посіб.* / [М.С. Глушко, Т.О. Гонтар, Г.Й. Горинь та ін.]; за ред. С.П. Павлюка; передмова М. Г. Жулинського. – К. : Знання, 2006. – 568с.
8. *Вышивалочка: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vishivalochka.at.ua/>*
9. *Офіційний сайт Вінницького обласного центру народної творчості. Вишивка: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vocnt.com.ua/janre/vishivka/>*

*Віра Медяник
(Полтава, Україна)*

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ І ТЕХНІКА ВИКОНАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ

Важливим фактором виховання завжди була традиція. Зразки національної вишивки: вироби, орнаменти, символи і кольори безпосередньо зберігають знання і мудрість народу. Важливість поширення інформації про давнє мистецтво, важливість його пропаганди становлять актуальність питання даної статті. Основною темою є складові елементи вишивки, що створюють її художню цінність.

Матеріал і техніка вишивання – важливі фактори, які зумовлюють